

KS. JÓZEF LEONOWICZ

Lublin

PODSTAWY BIBLIJNO-TEOLOGICZNE DUSZPASTERSTWA LUDZI STARYCH

Wspólnota ludu Bożego przygotowuje się do wielkiego Jubileuszu narodzin Chrystusa. Nadchodzi trzecie tysiąclecie chrześcijaństwa, którego ramy określi ewangelizacja, budowanie jedności na fundamencie Ewangelii oraz praktyczna służba bliźnim, w czym ma swoje miejsce duszpasterstwo ludzi starych. Sam bowiem Jezus nie przyszedł na świat po to, aby Mu służono, ale żeby służyć (Mt 20, 28). Znajduje to wyraz w przypowieści o Dobrym Pasterzu, w której naucza, że dobry pasterz zna owce swoje i troszczy się o nie, aż do ofiary ze swego życia (J 10, 11, 14-18). Praktycznym potwierdzeniem tych słów Boskiego Nauczyciela była Jego ofiara Krzyża, na co wskazywał św. Piotr w swoim pierwszym wystąpieniu tuż po zesłaniu Ducha Świętego (Dz 2, 22-23).

Kościół posłuszny poleceniom Chrystusa i naśladowując przykład Jego życia, wyraża swoje zbawcze posłannictwo w świecie przez liturgię, przepowiadanie i diakonię zwaną służbą człowiekowi. W niej spełnia się dzieło chrześcijańskiego miłosierdzia, świadczone wobec ludzi starych oraz wraz z nimi. Jest to przykładem praktycznego zastosowania nauki Chrystusa¹ (zob. Jk 1, 22; 2, 5). Troska o ludzi w podeszłym wieku staje się wyrazem sprawdzianu wrażliwości wspólnoty wierzących na potrzeby osób w podeszłym wieku i pozostaje bogatą w doświadczenia wieków praktyką pastoralną Kościoła²

---

¹ W P r z y g o d a. *Funkcja charytatywna Kościoła po Soborze Watykańskim II*. Lublin 1998 s. 58-59; J. J e z i e r s k i. *Idea Europejskiego Kongresu „Caritas 1999” w Polsce*. „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne” 52:1997 nr 5 s. 41.

² M. K a l i n o w s k i. *Duszpasterstwo chorych*. „Roczniki Teologiczne” 45:1998 z. 6 s. 179; zob. TMA 31.

To świadectwo spełniania czynnej służby bliźnim utwierdza wiarę, umacnia nadzieję i ożywia miłość całej wspólnoty wierzących. Prawem Ludu Bożego stało się przykazanie miłości Boga i bliźniego (KK 9).

I. PODSTAWY BIBLIJNE DUSZPASTERSTWA OSÓB STARSZYCH

Zarówno Pismo św., jak i Urząd Nauczycielski Kościoła zwracają uwagę na szczególne miejsce, które wśród ludu Bożego zajmują osoby w podeszłym wieku. Wskazują na potrzebę szacunku wobec nich ze strony młodszego pokolenia i przestrzeganie ich prawa do życia z uszanowaniem ich mądrości i doświadczenia. Współczesne nauczanie Kościoła podkreśla, że ludzie starzy nie muszą pozostać biernym podmiotem społeczności, ale również aktywnie mogą spełniać te zadania apostołskie, które uczynią je pełnowartościowymi członkami rodziny i parafii. Swoją posługę apostołską powinni spełniać, wnosząc dar bogactwa doświadczenia życiowego i dar cierpienia, który przynależy do transcendencji człowieka i odsłania duchową głębię każdej osoby zespolonej a odkupieńczym dziełem Chrystusa³ Poprzez chorobę i inne niedomagania swego wieku ludzie starzy dopełniają „[...] braki udręk Chrystusa dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół” (Kol 1, 24; Hbr 9, 11-12).

Pismo św. uczy, że człowiek starszy ma wiele przesłanek życiowych ku temu, aby czerpać ze skarbnicy Bożej mądrości i przekazywać młodszym dobre i przemyślane rady: „Jak sąd przystoi siwym włosom, tak starszym umieć doradzać. Jak starcom przystoi mądrość, tak tym, co mają poważanie – myśl i rada. Wieńcem starców jest wielkie doświadczenie, a chlubą ich bojaźń Pańska” (Syr 25, 4-6). Stąd też autorzy różnych ksiąg starotestamentowych biorą w obronę człowieka starego. Dopominają się o szacunek dla niego. Długie życie traktują jako szczególny dar Boży i nagrodę za wypełnianie Jego przykazań⁴ Tę myśl potwierdza również św. Paweł udzielając wskazań

³ J a n P a w e ł II. „*Także i wy nas obdarzacie*” *Przemówienie do osób starszych, chorych i upośledzonych*. „Haus der Barmherzigkeit” (Wiedeń) z dn. 11 września 1983 r. W: *Cierpienie ma tysiąc twarzy. Jan Paweł II i chorzy*. Opr. Z. Ryn. Kraków 1994 s. 192-194; *Przemówienie Jana Pawła II na Anioł Pański w Niedzielę Świętej Rodziny* (28 grudnia 1978 r.). W: *Ludzie chorzy i starsi w Kościele*. Red. B. Dąbrowski. Warszawa 1981 s. 16.

⁴ „Zasadzeni w domu Pańskim rozkwitną na dziedzińcach naszego Boga. Wydadzą owoc nawet w starości, pełni soków i zawsze żywotni, aby świadczyć, że Pan jest sprawiedliwy, moja Skala, nie ma w Nim nieprawości” (Ps 92, 14-16); M. M a l i ń s k i. *Wobec chorych i starców*. „Biblioteka Kaznodziejska” 91:1997 nr 5-6 s. 353-359.

swojemu uczniowi Tymoteuszowi: „Starego wiekiem nie strofuj, lecz nakłaniaj prośbą jak ojca, starsze kobiety jak matki” (1 Tym 5, 1-2).

Pan Bóg domaga się od dzieci głębokiego szacunku wobec rodziców, na co wskazuje autor Księgi Syracha. Ten natchniony pisarz nakazuje, aby wspomagać ojca w starości i nie zasmucać go w życiu. Należy się jemu szacunek i wyrozumiałość nawet wtedy, gdy skutek wieku wykazuje zmniejszone używanie rozumu (Syr 3, 12-13). Niestety nie wszystkie dzieci są cierpliwe i wspaniałomyślne wobec posuniętych w latach rodziców. Prorok Micheasz zauważa, że niektóre z nich znieważają ojca i matkę z powodu ich niedołęstwa (Mi 7, 6). Ta bolesna dolegliwość związana z utratą sprawności psychosomatycznej „zmniejszaniem się wydolności intelektualnej, narastającymi już od młodości schorzeniami, inspiruje psalmistę do wezwania imienia Jahwe, aby Bóg nie odtrącał go, gdy w starości ustaną siły” (Ps 71, 9). W czasach starotestamentalnych starość traktowano także jako wyraz kary Bożej, przejawiającej się w osamotnieniu i odtrąceniu człowieka w podeszłym wieku przez rodzinę i społeczeństwo. Dlatego psalmista kieruje do Boga modlitewne błagania: „Wejrzyj na mnie i zmiłuj się nade mną, bo jestem samotny i nieszczęśliwy. Oddał uciski mojego serca, wyrwij mnie z moich udręczeń” (Ps 25, 15-16). Takie wezwanie nie pozostaje bez Bożej odpowiedzi. Słowami proroka Izajasza odpowiada Jahwe, że nie opuści człowieka starego (Iz 46, 4). Zobowiązuje to każdego do zaufania Bożej Opatrzności i zachęca do korzystania z nadprzyrodzonego daru, jakim jest łaska uświęcająca⁵ Za sprawą tej łaski ludzie zbuntowani przeciwko Bogu w ciągu życia odnajdują Go w ciężarze i w utrapieniu Starości: „Bo w ogniu doświadcza się złoto, a ludzi miłych Bogu w piecu utrapienia” (Syr 2, 5).

Także wielka liczba osób chorych, starych oraz w podeszłym wieku spotykała się z Jezusem. Chrystus żywo interesował się nimi, śpieszył im z pomocą uzdrawiając ich i przebacząc im grzechy. Przykładem takiej zbawczej i boskiej mocy Jezusa Chrystusa było przywrócenie wzroku niewidomemu od urodzenia (Łk 18, 35-43). Ewangelisci piszą, że do Jezusa przychodziły wielkie rzesze ludzi, wśród których byli kalecy, zniedołężniali i starcy, oczekując cudu uzdrowienia⁶

---

⁵ J. C h a r y t a ń s k i. *Człowiek starszy w społeczności*. W: *Ludzie chorzy i starsi w Kościele* s. 8; M. F i l i p i a k. *Problematyka społeczna w Biblii*. Warszawa 1985 s. 176n.; t e n ż e. *Biblia o człowieku. Zarys antropologii biblijnej Starego Testamentu*. Lublin 1979 s. 116-118.

⁶ „I przyszedł do niego wielki tłum, mając ze sobą chorych, ułomnych, niewidomych, niemych i wielu innych i położyli ich u nóg Jego, a On ich uzdrowił” (Mt 15, 30); zob. Przypowieść o zaproszeniu na ucztę – Łk 14, 13-14.

Pan Jezus swoją zbawczą misję troski o człowieka przekazał apostołom, stąd też czynna służba bliźniemu stawała się zaszczytnym dowodem przynależności do wspólnoty wiary. Apostolstwo dzieł miłosierdzia było aktem religijnym równie ważnym, jak modlitwa. W Kościele od zarania chrześcijaństwa współuczestnictwo w wierze zakładało wymianę i dzielenie się dobrami materialnymi i duchowymi. Wspólnota eklezjalna pierwszych wieków starała się zaradzić biedzie, niedołęstwu, osamotnieniu osób starych, chorych, kalekich za sprawą bogatszych współbraci, którzy sprzedawali swoje dobra (pola, domy)⁷ Uzyskane w ten sposób pieniądze składali „u stóp apostołów” Każdemu rozdzielano sprawiedliwie według skromnych potrzeb bytowych (Dz 4, 34-35). W tym dziele troski o człowieka pomagali apostołom specjalnie powołani do takich zadań diakoni (Dz 6, 2-6). Taka praktyka przetrwała w Kościele pierwszych wieków, a pisma wczesnochrześcijańskie podkreślają konieczność opieki ze strony wspólnoty wierzących nad ludźmi starymi, chorymi, kalekami. Autor „Pasterza” – Hermas (II w.) – zachęca do uczynków nadobowiązkowych, takich jak dobroczynność wobec starców i wdów, krytykując tych, którzy pochłonięci gromadzeniem bogactw zapominają o bliźnich⁸ Św. Ignacy z Antiochii w *Liście do Rzymian* zaznacza, że troska o bliźnich jest równie ważna jak przepowiadanie Słowa Bożego, a św. Justyn z Sychem w Palestynie (II w.) poleca przełożonym gmin chrześcijańskich, aby wśród wiernych gromadzili składki przeznaczone na cel dobroczynny. Podobne wskazania zawarte są w innych pismach anonimowych autorów z II w.: *Didache, czyli Nauce Dwunastu Apostołów* i *Didaskaliach Apostolskich*⁹ Stanowiło to początek zorganizowanego apostołstwa miłosierdzia, czego wyrazem w naszych czasach jest „Caritas”, która w różnych krajach angażuje w to dzieło osoby duchowne i świeckie. Na gruncie małych wspólnot działają parafialne zespoły charytatywne, które mając dobre rozeznanie w zakresie potrzeb w swoim otoczeniu są podstawą lokalnego duszpasterstwa dobroczynności¹⁰

⁷ J. M a j k a. *Kościół jako dalszy ciąg miłosierdzia Chrystusa*. W: *Ewangelia miłosierdzia*. Red. W. Granat. Poznań 1970 s. 177-181; E. S z y m a n e k. *Wykład Pisma św. Nowego Testamentu*. Poznań 1990 s. 242-243.

⁸ A. H a m m a n. *Życie codzienne pierwszych chrześcijan*. Warszawa 1990; J. K e l l y. *Początki doktryny chrześcijańskiej*. Warszawa 1988 s. 77-79.

⁹ B. A l t a n e r, A. S t u i b e r. *Patrologia. Życie, pisma i nauka Ojców Kościoła*. Warszawa 1990 s. 110-111, 128-130, 132-133; M. M i c h a l s k i. *Antologia literatury patrystycznej*. T. 1. Warszawa 1975 s. 126-200, 305-331.

¹⁰ Zob. W. P r z y g o d a. *Parafialny Zespół Charytatywny*. „Roczniki Teologiczne” 45:1998 z. 6 s. 222-239.

II. PODSTAWY TEOLOGICZNE DUSZPASTERSTWA LUDZI STARYCH

Oprócz dzieł miłosierdzia Kościół spełnia posługę przepowiadania – dostosowanymi do tego zadania metodami i środkami – Słowa Bożego osobom w różnym wieku. Najważniejsze jest są czytanie Pisma św. i homilia (*Konstytucja o liturgii świętej* nr 24). W przepowiadaniu homilijnym w ciągu roku liturgicznego wyklada się „na podstawie tekstów świętych tajemnice wiary i zasady życia chrześcijańskiego (KL 51-52).

Sobór Watykański II naucza, że liturgia nie wyczerpuje całej działalności Kościoła, gdyż ludzie – zanim zbliżą się do liturgii – muszą być wezwani do nawrócenia i przyjęcia prawd wiary (KL 9). Zgodnie z tym soborowym przesłaniem ważną formą przepowiadania Słowa Bożego i wprowadzania w tajemnice zbawienia staje się katecheza skierowana także do ludzi starych¹¹ Wszystkie jej cele są przyporządkowane umożliwieniu katechizowanemu więzi z Bogiem, rozwojowi wiary, zaangażowaniu w skuteczne rozwiązywanie problemów ludzkich w świetle Objawienia Bożego. Treść katechezy skierowanej również dla ludzi starszych czerpana jest z podstawowego źródła, jakim jest Pismo św. Przekaz katechetyczny jest odczytywany w świetle współczesnej teologii, która w aspekcie kerygmatyczno-personalistycznym naświetla problemy biblijne, liturgiczne i egzystencjalne życia ludzkiego. Poprawna wiedza teologiczna i odpowiedni jej zasób u osób w podeszłym wieku ułatwiają właściwe kształtowanie postaw religijnych. Dlatego nie można stosować tylko jednego kryterium przy wyborze metody katechetycznej, lecz należy uwzględniać cały wymiar personalnej, psychofizycznej rzeczywistości człowieka starego. Punktem odniesienia metody jest z jednej strony Objawienie Boże ukazane w Piśmie św., wspólnota Kościoła, liturgia, sakramenty św., a z drugiej – osoba ludzka pozostająca w swoim środowisku. Uwzględniając te uwarunkowania wybiera się taką metodę przekazu – adekwatną do wieku i poziomu recepcji odbiorców – która uwzględnia cel, jakim jest rozwój osobowej wiary¹²

Osoby starsze nie mogą być pozbawione możliwości poznania z aktualizowanym w przepowiadaniu Słowem Bożym. Przy przekazywaniu prawd wiary

---

¹¹ *II Polski Synod Plenarny. Teksty robocze.* Poznań 1991 s. 229-232; J. Charyt ań s k i. *Katecheza w świetle Ogólnej Instrukcji Katechetycznej Jana Pawła II.* W: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła.* Red. W. Kubik. T. 1. Warszawa 1985 s. 46 n.

¹² S. K u l p a c z y ń s k i. *Formy aktywizacji katechezy.* „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 29:1982 nr 6 s. 72.

należy uwzględnić ogólną kondycję zdrowotną i intelektualną ludzi w podeszłym wieku (*Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim* nr 2). Zachodzi zatem potrzeba korzystania z takich dyscyplin wiedzy, jak gerontologia i geriatrics, medycyna kliniczna, teologia pastoralna, psychologia, socjologia itp.¹³ Zwraca na to uwagę współczesne nauczanie Kościoła, które postuluje, aby na podstawie Pisma św. głosić kazania katechizmowe poruszające aktualne problemy życiowe (*Adhortacja apostolska „Catechesi tradendae”* 19, 24). Dlatego też katechizacja ma objąć wszystkie stany i grupy wiekowe (CT 16, 41).

Obowiązek ten – w myśl *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 r. (dalej KPK) spoczywa na biskupie diecezjalnym. Jego zadaniem pozostaje troska o powołanie i rozwijanie struktur nauczania prawd wiary (*Adhortacja apostolska „Catechesi tradendae”* 43; KPK kan. 381 § 1). Główne jednak zadanie – polegające na przekazywaniu orędzia zbawczego ludziom starym, pomocy socjalno-bytowej oraz posłudze sakramentalnej – spoczywa na wspólnocie parafialnej. Powinien troszczyć się o to miejscowy duszpasterz, angażując do tego zadania zgromadzenia zakonne i osoby świeckie, stale współpracując z rodzinami parafian w podeszłym wieku¹⁴ Należy przy tym pamiętać, że starzenie się urasta do problemu wielkiej wagi we współczesnej cywilizacji. Wymaga to od wierzących nowego spojrzenia na miejsce człowieka starszego w rodzinie i społeczeństwie.

Kościół naucza, że podstawowym i najważniejszym środowiskiem przeżywania jesieni życia jest dom rodzinny. *Dekret o apostolstwie świeckich Apostolicam actuositatem* Soboru Watykańskiego II stwierdza, że rodzina otrzymała od Pana Boga posłannictwo, by stać się żywą komórką społeczeństwa. Spełnia ona swoje zadania, jeżeli przez wzajemną miłość jej członków i modlitwę zanoszoną do Pana Boga okazuje się być domowym sanktuarium Kościoła (*Dekret o apostolstwie świeckich* nr 11). Jan Paweł II naucza, że wszyscy członkowie tego „domowego sanktuarium Kościoła” otrzymali od Boga posłannictwo stałego budowania „komunii osób” Służy to nie tylko poszanowaniu godności ludzkiej i rozwojowi osobowemu, ale także wpływa na pozytywną przemianę oblicza świata. To przedsięwzięcie realizuje się przez codzienną służbę wszystkich członków rodziny sobie

¹³ L. D y c z e w s k i. *Ludzie starzy i starość w społeczeństwie i kulturze*. Lublin 1994 s. 13-21, 111-115; *Adhortacja apostolska „Catechesi tradendae” Ojca Świętego Jana Pawła II o katechizacji w naszych czasach* nr 57.

¹⁴ Zob. *II Polski Synod Plenarny* s. 248-250: „Duszpasterstwo winno im ukazywać sens starzenia się, ale równocześnie powinno im ułatwiać znalezienie nowych możliwości zaangażowania się w życie społeczne Kościoła i środowiska” – tamże s. 250.

nawzajem, dzielenie się radościami i cierpieniami oraz innymi walorami o charakterze duchowym lub materialnym¹⁵

III. NAUCZANIE KOŚCIOŁA O ROLI I ZADANIACH LUDZI STARYCH

Życie ludzi w podeszłym wieku w kręgu rodzinnym ukazuje ciągłość pokoleń, wspaniale przedstawiając wzajemną zależność Ludu Bożego (Prz 17, 6; zob. KDK 11). Stąd też niedopuszczalne staje się zepchnięcie osób sędziwych na margines życia, gdyż jest to źródłem wielkiego cierpienia i jedną z wielu przyczyn duchowego zubożenia współczesnej rodziny. To właśnie ludziom starszym młodsze pokolenia zawdzięczają wychowanie, wykształcenie i status społeczny. Zostało to dokonane za cenę ciężkiej pracy rodziców i kosztowało ich wiele wyrzeczeń¹⁶

Każdą rodzinę, w której należycie są traktowane osoby w podeszłym wieku, nazywa się „szkołą bogatszego człowieczeństwa” Tam też jej członkowie osiągają pełnię życiowego posłannictwa. W takim kręgu zarówno młodzi, jak i starzy mogą przekazywać sobie doświadczenia życiowe. Komunia osób tworzących wspólnotę duchową wymaga od każdego członka rodziny wyrzeczenia się i ofiary, aby w ramach rodziny wielopokoleniowej okazywać pragnienie pojednania i przebaczenia. Konflikt międzypokoleniowy, rozdarcie, egoizm oraz dyskryminacja osób starych uderzają w „domowe sanktuarium Kościoła” i mogą okazać się śmiertelnym ciosem dla rodzinnej komunii¹⁷

Niezależnie od wieku nikt nie może odnaleźć pełni życia inaczej, jak tylko poprzez bezinteresowny dar z siebie samego oraz starania o zachowanie godności osobowej zarówno własnej, jak i bliźniego. Człowiek nie może żyć i być rozumianym bez okazywania miłości. Gdy doświadcza jej niedostatku, pozostaje dla siebie samego i dla innych istotą niezrozumiałą. Jego życie stanie się pozbawione sensu, jeśli się nie otworzy na Bożą miłość, jeśli jej

---

¹⁵ List do rodzin „*Gratissimam sane*” Ojca św. Jana Pawła II z okazji Roku Rodziny (1994); *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* nr 7, 15; *Adhortacja Apostolska „Familiaris consortio” Jana Pawła II o zadaniach rodziny chrześcijańskiej we współczesnym świecie* nr 22.

¹⁶ Zob. J. B a g r o w i c z. *Młodzi wobec starszych*. „Ateneum Kapłańskie” 1978 t. 71 nr 2 s. 331-332; T. P i e t r z y k. *Ludzie starsi wiekiem w Kościele*. „Homo Dei” 38:1980 nr 4 s. 297; H. W i s t u b a. *Starość, jak na nią patrzeć (refleksje antropologiczne)*. „Ateneum Kapłańskie” 1979 t. 71 nr 2 s. 215-216, 218-220.

¹⁷ „Czym jesteś rodziną chrześcijańska?” Przemówienie Jana Pawła II (8 października 1994 r.) z okazji spotkania z rodzinami. „L'Osservatore Romano” 15:1994 nr 12 s. 23-25.

nie dotknie i nie uczyni w jakiś sposób swoją, jeśli nie znajdzie w Niej żywego uczestnictwa¹⁸ Zgodnie z nauczaniem papieskim posługa duszpasterska ma zmierzać do odkrycia i dowartościowania obecności i roli starszego pokolenia we współczesnej wspólnocie rodziny, Kościoła i społeczeństwa. Wierzący nie mogą pozostać obojętni wobec zjawiska dyskryminacji ludzi w podeszłym wieku (zob. TMA 36).

Według Jana Pawła II, wielki wpływ na pozytywny obraz człowieka starego w rodzinie i społeczeństwie mają środki masowego przekazu. Powinny one ukazywać godność podmiotową tej kategorii wiekowej, zachęcać młodych do okazywania im szacunku i aktywizować starsze pokolenia do zaangażowania się w dobro wspólne. Za sprawą obiektywnych informacji i opinii w środkach masowego przekazu zostaje ukazany pozytywny obraz starości i człowieka w podeszłym wieku, który ma do spełnienia wiele zadań. Do ich zrealizowania osoby stare potrafią wykorzystać swoje możliwości intelektualne, doświadczenie i mądrość życiową. Młodsze pokolenia winny uświadomić, że najlepszym miejscem dowartościowania każdej osoby pozostaje rodzina¹⁹ Dlatego też Jan Paweł II dostrzega niepokojące zjawisko zaniedbywania przez media możliwości kreowania atmosfery szacunku i życzliwości wobec ludzi starych w życiu rodzinnym i społecznym²⁰

Osoby w podeszłym wieku z racji powszechnego powołania do świętości zostają obligowane przez Pana Boga do składania bezinteresownego daru z siebie (zob. Mk 8, 34-38). Mają prawo do poszanowania własnej godności podmiotowej przez dostrzeżenie i dowartościowanie trudu ich życia. Każdy człowiek został powołany do istnienia „na obraz” Boga (Rdz 1, 27) oraz do życia w prawdzie i miłości²¹ Powołanie to otwiera się na doczesność i wieczność (KDK 9). Z tej przyczyny Urząd Nauczycielski Kościoła broni osobę ludzką przed różnymi zagrożeniami czasów współczesnych. Ma to za zadanie przekształcić „cywilizację śmierci” w „cywilizację życia i miłości”²²

¹⁸ „Chrześcijański sens cierpienia i starości” Przemówienie Jana Pawła II wygłoszone 13 lutego 1982 w szpitalu św. Boromeusza w Onitsha. W: *Cierpienie ma tysiąc twarzy* s. 175-176.

¹⁹ ChL 48, 53; *Adhortacja apostolska „Redemptoris Custos” o świętym Józefie i jego postępowaniu w życiu Jezusa i Kościoła* nr 7.

²⁰ *List Apostolski Ojca św. Jana Pawła II z okazji 50 rocznicy wybuchu II wojny światowej*. W: *Wybór listów Ojca św. Jana Pawła II*. T. 2. Kraków 1997 s. 465-475.

²¹ Zob. K. K e l l e r. *Kościół miejscem nowej ewangelizacji*. W: *Ewangelizacja a Eucharystia. Program duszpasterski na rok 1992/93*. Red. D. Zimoń. Katowice 1992 s. 325-326.

²² RP 4.

Wśród wielu niebezpieczeństw, które zagrażają wartości życia i godności podmiotowej osób starych, Kościół wymienia zjawisko eutanazji. Ojciec św. nazywa je zanikiem wrażliwości sumień i ciężką chorobą współczesnej epoki (GS 20, 21). Każdy człowiek staje wobec tajemnicy śmierci, która jest nieuchronnym zakończeniem ziemskiej egzystencji²³ Jan Paweł II zauważa, że pod wpływem cywilizacji śmierci życie człowieka w niektórych środowiskach i kulturach społecznych jako wartościowe i potrzebne jest tylko w takiej mierze, w jakiej pozostaje ono źródłem dobrobytu i przyjemności. Cierpienie w obecnych czasach bywa pojmowane jako nieznośny ciężar, od którego za wszelką cenę należy się uwolnić (EV 64). Stąd też eutanazję można definiować jako czyn lub zaniedbanie, które ze swojej natury lub intencji działającego powoduje śmierć w celu położenia kresu cierpieniu (EV 68). *Katechizm Kościoła Katolickiego 2277* stwierdza, że eutanazja polega na położeniu kresu życia osób upośledzonych, chorych lub umierających. Jest ona moralnie niedopuszczalna. Papież przestrzega, że może być kierowana przeciw ludziom starym i niedołącznym (*Encyklika „Evangelium vitae”* nr 64, 65). Społeczeństwa bowiem konsumpcyjne lub kierujące się prawami zysku w rachunku ekonomicznym mogą posunąć się do eliminowania fizycznego tych osób, które z ich punktu widzenia są bezproduktywne. Spełnienie takich założeń byłoby przejawem triumfu kultury śmierci (GS 21; EV nr 65).

Osoby, których sprawność życiowa jest ograniczona, wymagają szczególnie poszanowania i troski (*Katechizm Kościoła Katolickiego* nr 2276). Powinny ją zapewnić rodziny, odpowiednie instytucje i organizacje społeczne, a także mądre ustawodawstwo. Żadna społeczność nie może okazywać permissywnizmu moralnego w tak istotnej kwestii, jaką jest godne życie ludzkie²⁴ Dlatego Kościół broni prawa do życia i uważa, że jego łamanie stanowi obrazę osoby ludzkiej i Boga stwórcy, który jest źródłem wszelkiego życia (TMA 7).

---

²³ EV 46. Zob. W. B o ł c z. *Życie w ludzkich rękach. Podstawowe zagadnienia bioetyczne*. Warszawa 1997 s. 193-203.

²⁴ R. F e n i g s e n. *Eutanazja. Śmierć z wyboru*. Poznań 1997 s. 15 n.; M. S z e n t m a r t o n i. *Psychologia pastoralna*. Kraków 1995 s. 94-104.

IV FORMY DUSZPASTERSTWA LUDZI STARYCH

Ważnym zadaniem Kościoła staje się pomoc ludziom starym, która musi mieć charakter stałego oddziaływania. Troska ze strony Kościoła nabierze cech diakonii, jeśli duszpasterze i osoby świeckie zajmujące się ludźmi starymi dostrzegą w nich podobiznę samego Chrystusa²⁵. Stąd zachodzi konieczność świadczenia posługi pastoralnej wobec starszego pokolenia poprzez zaufanie Opatrzności Bożej, ducha modlitwy, czytanie Pisma św. Ważne jest moralne wsparcie i akceptacja ludzi starych ze strony społeczności parafialnej. Taki model duszpasterstwa zakłada współpracę duchownych ze wspólnotami zakonnymi i domami rodzinnymi, w których przebywają osoby w podeszłym wieku²⁶. To pastoralne przedsięwzięcie powinno być włączone w organizm życia parafialnego. Służy ono dziełu ewangelizacji całej parafii, bo angażuje osoby w różnym wieku dla dobra wspólnego. Dokonuje się w ten sposób pozytywne nastawienie wszystkich, a zwłaszcza młodszej generacji, wobec ludzi starszych²⁷.

Bezpośrednie włączenie parafian w posługę osobom w podeszłym wieku ma miejsce w domu rodzinnym z racji okolicznościowego spotkania w pomieszczeniach kościelnych, tj. opłatek, krąg biblijny, parafialne koło seniorów, dzień babci i dziadka, dzień chorych itp. Pozytywne odnoszenie się do osób starszych ma ukazać katecheza biblijna. Powinna ona odsłonić rzeczową, ale jednocześnie bogatą w treść pastoralną i zbawczą tajemnicę starości. Zadaniem takiej katechezy staje się ukazywanie licznych egzystencjalnych problemów związanych ze starością, która dotyczy większości ludzi²⁸. Taka katecheza powinna opierać się na Piśmie św. i ma za zadanie utwierdzać w chrześcijańskiej wierze, nadziei i miłości zarówno osoby stare, jak i ich rodziny. Prowadzi ku bardziej owocnej modlitwie, przeżyciu mszy św. oraz nabożeństw. Zachęca do świadomego korzystania z sakramentów św. Taka

²⁵ A. R u m u n. *Duszpasterstwo ludzi starszych*. „Ateneum Kapłańskie” 1978 t. 71 nr 2 s. 147; W. D u d e k. *Wieczór życia – szczytowy okres życia ludzkiego*. Tamże s. 172-174.

²⁶ J. S a i l e r. *Słowa życia*. Warszawa 1989 s. 70-78; K. W i ś n i e w s k a-R o s z k o w a. *Pochwała starości*. Marki-Strugo 1994 s. 46-89.

²⁷ Z. N a r e c k i. *Koncepcja ewangelizacji ludzi starych w Kościele współczesnym*. „Roczniki Teologiczne” 1991-1992 t. 71 nr 6 s. 150-152.

²⁸ P i e t r z y k, jw. s. 299-300; W. K a c z. *Co parafia ma dać starym i chorym*. „Ateneum Kapłańskie” 1978 t. 71 nr 3 s. 362, 366.

katecheza ukazuje działanie łaski Bożej w przewyciężaniu własnych słabości, cierpienia, osamotnienia i rozgoryczenia²⁹

Zachodzi potrzeba zaangażowania ludzi starych w dzieła takich inicjatyw parafialnych, jak kręgi rodzin, koła Żywego Różańca, straż honorowa NSPJ, Apostolstwo Chorych i różne bractwa i grupy religijne (np. oazowe). Takie kręgi apostołstwa przyparafialnego ukazują chrześcijański sposób przeżywania wpływającego życia i chrześcijański wymiar ludzkiej egzystencji³⁰ Współpraca parafii i rodziny zakłada wzajemną wymianę doświadczeń w zakresie życia sakramentalnego, liturgicznego i pomocy braterskiej. Nadaje ona religijny wymiar ludzkiej egzystencji. Szczególnie ważną rolę odgrywa praktyka sakramentu pokuty i pojednania, Eucharystii oraz namaszczenia chorych (*Encyklika „Evangelium vitae”* 46-47). Wprowadza to zarówno ludzi w podeszłym wieku, jak i ich rodziny, i świeckich apostołów zaangażowanych w dzieło pomocy osobom starym, w praktyczną i historiozbowczą funkcję Kościoła. Włącza posługę duszpasterską w praktyczne realizowanie Ewangelii. Kościół poprzez swoją funkcję diakonijną głosi, że zbawienie pozostaje wolną i suwerenną łaską Boga w Chrystusie. W braterskiej służbie bliźnim, która obejmuje także posługę pastoralną, Kościół prowadzi do spotkania z Bogiem, które dokonało się w Jezusie Chrystusie. Taka praktyka duszpasterska podyktowana jest Bożą miłością, która szuka wszystkich ludzi. Kościół ma tę Bożą miłość nie tylko głosić, ale i nią żyć, wyrażając ją w apostołstwie posługi Słowa i we wzajemnej pomocy. Ukazanie jedności proklamowanego Słowa Bożego o odkupieńczej miłości Boga z czynem praktyki cnót chrześcijańskich staje się odzwierciedleniem powszechnej Bożej woli zbawczej. W tym wyraża się uniwersalizm duszpasterskiej posługi Kościoła, który spełnia Chrystusową troskę o zjednoczenie wszystkich we wspólnym dziele budowania Królestwa Bożego. Kościół antycypuje eschatologiczną jedność ludzi, która w Chrystusie została określona jako cel historii zbawienia³¹

Misja zbawcza Kościoła związana z wypełnianiem Ewangelii obejmuje pastoralną troskę o najbardziej potrzebujących, m.in. ludzi starych i chorych.

---

²⁹ R. S v o b o d a. *Das Wekbuch Für Altersorge*. München 1968 s. 33-35; R u m u n, jw. s. 149; D u d e k, jw. s. 149 s. 175-178.

³⁰ N a r e c k i, jw. s. 149-150; K a c z, jw. s. 369-37; zob. T. B l i e w e i s. *Altersorge in der Pfarre*. „Zweimonatschrift für Praxis und Theorie des Kirchlichen Dienstes” (Wien) 1965, nr 5 s. 336-339.

³¹ K. G ó ź d ź. *Historia zbawienia a Kościół*. „Roczniki Teologiczne” 45:1998 nr 6 s. 124-125.

Choroba często łączy się z niedomaganiem wieku starczego. Jan Paweł II naucza, że starość, choroba i osamotnienie to wielka próba dojrzałości chrześcijańskiej zarówno dla osoby w podeszłym wieku, jak i jej otoczenia. W świetle krzyża Chrystusowego staje się to doświadczeniem sprzyjającym wzrastaniu w wierze oraz znalezieniu swego miejsca w realizacji Bożego zamysłu zbawienia³²

Pomaga w tym posługa liturgiczno-sakramentalna Kościoła, świadczona wobec ludzi starych i chorych. Ojciec św. Paweł VI w *Konstytucji Apostolskiej „Sacram unctionem infirmorum”* (30 XI 1972 r.) zatwierdził nowe obrzędy i formy duszpasterstwa chorych. W posłudze wobec chorych i starych Kościół spełnia polecenie Chrystusa, który „przeszedł dobrze czyniąc i uzdrawiając wszystkich” (zob. Dz 18, 38). Cierpienie, starość, przebyte choroby mogą być zagrożeniem dla wiary. Odpowiedzią Kościoła pozostaje Słowo Boże i sakramenty³³ Również *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983. zaleca duszpasterzom, by okazywali oni apostolską troskę wobec osób wymagających specjalnej opieki z racji ich wieku i niedołęstwa. Czuwać nad tym powinien proboszcz parafii, który ma m.in. „nawiedzać rodziny, uczestnicząc w niepokojach, radościach i smutku. [...] Gorącą miłością ma wspierać chorych, zwłaszcza bliskich śmierci” (529 § 1).

Duszpasterstwo ludzi starych jest realizacją zadania czynnej miłości Kościoła. Zmierza do tego, aby potrzebujący nie byli pozbawieni duchowej i materialnej pomocy (zob. tamże 553 § 3). Każdy chrześcijanin pozostaje wezwany, aby poprzez miłość wobec chorych, starych i cierpiących być żywym obrazem Chrystusa. W obrzędach sakramentów św. i nabożeństw wspólnota Kościoła wyraża troskę o bliźniego, umożliwiając mu rozpoznanie Bożego planu zbawienia i znalezienie w nim swego miejsca³⁴

Pomoc duszpasterska ludziom starym mieści się w nabierającej znaczenia funkcji Kościoła, jaką jest diakonia (zob. *Encyklika „Evangelium vitae”* nr

³² J a n P a w e ł I I. *Oreǳie na V Światowy Dzień Chorego*. „Niedziela” 50:1997 nr 6 s. 1, 18. Ojciec św. Jan Paweł II w 1991 r. zainicjował ten dzień i wyznaczył jego obchód na 11 lutego (początek Objawień Matki Boskiej w Lourdes) – K a c z, jw. s. 370-371. „Jakie będą owoce tak wszechstronnej pomyślanej pomocy wspólnoty parafialnej dla chorych i starych, nie można z góry przesądzać. Jedno można stwierdzić: wszelkie działania na tym odcinku są okazjnym narzędziem dla łaski Bożej. Ona dopiero dokonuje u chorych i starych wewnętrznej jej przemiany, duchowego dojrzewania. Uczy o tym doświadczenie” (s. 371).

³³ J. S t e f a ń s k i. *Właściwe rozumienie Sakramentu Chorych*. „Ateneum Kapłańskie” 1978 t. 71 nr 2 s. 335 n.; Cz. K r a k o w i a k. *Zadania duszpasterskie wynikające z nowego „Rytuału Sakramentu Chorych”* „Homo Dei” 38:1980 nr 4 s. 122-124.

³⁴ K a l i n o w s k i, jw. s. 182-183.

46). Obecnie pogłębia się świadomość ludzi starych. Wzrasta ich wiedza w zakresie geriatricy, gerontologii i andragogiki oraz psychologii, a także socjologii. Zachodzi też pastoralna potrzeba podjęcia przez Kościół nowych zadań wobec ludzi starych, angażując ich samych w to dzieło uwzględniając posoborowe pojęcie „lud Boży”. Implikuje to konieczność dostrzeżenia i wykorzystania wielkiego potencjału laikatu. Ludzie starzy mogą stać się w parafii inicjatorami i wykonawcami wielu poczynań duszpasterskich, służących zarówno im samym, jak i całej wspólnocie parafialnej. Takie podejście obala opinię, że osobom w podeszłym wieku potrzebna jest tylko jednostronna pomoc. Należy uaktywniać ludzi starych w ich posłudze na rzecz wspólnoty Kościoła w wymiarze nie tylko parafialnym, ale i diecezjalnym. Ludzie starsi powinni stawać się w coraz większym stopniu czynnym podmiotem miłości wspólnoty kościelnej³⁵. Dlatego też odnowa duszpasterstwa ludzi starych wymaga: stałej troski o właściwą formację religijną osób starych poprzez katechezę, posługę sakramentalną i liturgiczną; powołania zespołów charytatywnych niosących pomoc ludziom starym, chroniąc ich przed nędzą, bezradnością, lękiem o przyszłość, poczuciem odrzucenia i osamotnienia; pomocy w przeżywaniu misterium zbawczego poprzez umożliwienie ludziom starym uczestnictwa w sakramentach, mszy św., nabożeństwach okresowych, rekolekcjach, misjach parafialnych, pielgrzymkach itp.; kształtowania postawy zaangażowania osób starych na rzecz ich samych oraz wspólnoty parafialnej.

Należy dążyć do przemiany mentalności i pozytywnego nastawienia młodszego pokolenia do osób w podeszłym wieku. Służy temu ukazana poprzez katechezę biblijną wizja starości. Zachodzi konieczność utwierdzenia osób starszych w łasce Bożej, ukazania im sposobów przeżywania własnych cierpień w kontekście wiary, ale jednocześnie ich dowartościowanie poprzez ukazywanie pozytywnych stron tego okresu w życiu³⁶.

---

³⁵ B a g r o w i c z, jw. s. 330-331; R. G u a r d i n i. *Von der Altenkrisen und ihrer Überwindung*. W: S v o b o d a, jw. s. 19-25; N a r e c k i, jw. s. 149, 153-155.

³⁶ Zob. P r z y g o d a, jw. s. 80 n.; A. R u m u n. *Z problematyki duszpasterstwa ludzi starych*. „Ateneum Kapłańskie” 1978 t. 71 nr 2 s. 253-256.

BIBLICAL AND THEOLOGICAL ATTITUDES OF THE PASTORAL CARE FOR OLD PEOPLE

S u m m a r y

Pastoral care for old people becomes more important in the context of the function the diaconate of the Church plays (see EV 46). In the present day old people become more and more aware. They become more conversant with geriatric medicine, gerontology, andragogy, psychology and sociology. There is also a pastoral need for the Church to take new tasks towards old people, engaging them in this work and taking into account the post-conciliar term „the People of God” Consequently, it is necessary to notice and take advantage of the great potential of the laity. Old people may become in a parish promoters and implementors of many pastoral initiatives, serving to themselves and to the parochial community. It is commonly held, and this approach disproves it, that the aged need only help. Old people should be made active in their ministry on behalf of the Church’s community not only in the parochial, but also diocesan dimensions.

Translated by Jan Kłós